

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА ГАЛУЗЕВОГО ПРАВА**

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ
ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка
2 курсу 13-281 М групи
Спеціальності 262 Правоохоронна
діяльність
Освітньо-професійної програми
«Правоохоронна діяльність»

Блик Вікторія Володимирівна
Керівник: к.ю.н., доцентка Гавловська А.О.
Рецензенти: к.ю.н., доцентка Задорожня Н.О.
доцентка Захарова С.І.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Загально-правова характеристика діяльності органів державної прикордонної служби України.....	7
1.1. Юрисдикція Державної прикордонної служби України, як складова її адміністративно-правового статусу.....	7
1.2. Адміністративно-юрисдикційна діяльність Державної прикордонної служби України.....	14
РОЗДІЛ 2. Характеристика адміністративно-правової діяльності Державної прикордонної служби України.....	19
2.1. Функції Державної прикордонної служби України.....	19
2.2. Нормативно-правове регулювання діяльності Державної прикордонної служби України: історія, проблеми та перспективи розвитку.....	31
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

Актуальність теми. З метою забезпечення верховенства права та становлення громадянського суспільства в Україні важливим видається в т.ч. і реформа Державної прикордонної служби України (далі – ДПС України), правове регулювання діяльності якої потребує постійного вдосконалення. Реалізація положень Конституції України, а також концепцій адміністративно-правової та судової реформи в Україні призвела до формування нового адміністративно-правового статусу органів виконавчої влади, форм та методів їх діяльності. Ця об'єктивна потреба у відповідному реформуванні ґрунтується на реалізації принципу розподілу влади, в т.ч. і розширенні адміністративних та компетенційних повноважень Державної прикордонної служби України.

Правовий характер адміністративно-юрисдикційної діяльності Державної прикордонної служби України визначається змістом статті 19 Конституції України, згідно з якою ці органи формуються та діють лише на підставі, в межах та відповідно до Конституції і законів України. Правовий характер їх статусу визначається завданнями та функціями цих органів, характером службових повноважень, покладених на посадових осіб.

Аналіз чинного законодавства, який визначає про адміністративно-правовий правовий статус Державної прикордонної служби України показує, що деякі його положення не повністю відповідають вимогам часу, а також змісту адміністративно-правових реформ. Слід відмітити, що науково-теоретичний рівень забезпечення адміністративно-юрисдикційної діяльності органів Державної прикордонної служби України є недостатнім. Робота над розробкою адміністративних актів щодо правового регулювання адміністративно-правового статусу Державної прикордонної служби України вимагає

чіткого визначення перспектив розвитку такого законодавства, а також посилення ролі Державної прикордонної служби України в систему правоохоронних органів держави.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження склали праці: В.Б. Авер'янова, О.В. Кузьменко, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, Є.В. Додіна, Л.В. Ковалюк, А.Т. Комзюка, М.Я. Масленнікова, Н.Г. Саліщевої, В.Д. Сорокіна, В.О. Шамрая, О.М. Якуби та інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційну роботу виконано в контексті наукових досліджень відповідно до пункту 3.4.2.5 «Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук» Національної академії наук України на 2019-2023 роки, пункту 9 розділу «Правове забезпечення інформаційної сфери України» Пріоритетний напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 роки Національної академії правових наук України, пункту 9.1 «Реалізація державної політики та пріоритетний напрямів створення сучасної інформаційної інфраструктури України» Переліку пріоритетний напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 роки, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 року №275, тематики науково-дослідної роботи кафедри галузевого права факультету бізнесу і права Херсонського державного університету «Теорія та практика реформування галузевого законодавства України» (номер державної реєстрації № 0118U006817). Тему кваліфікаційної роботи затверджено Вченою радою Херсонського державного університету (наказ №902-Д від 05.11.2019).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у визначенні поняття та змісту адміністративно-правового статусу

Державної прикордонної служби України.

Для досягнення цієї мети поставлені такі завдання:

- 1) визначити поняття та зміст правового статусу Державної прикордонної служби України;
- 2) проаналізувати адміністративно-юрисдикційну діяльність Державної прикордонної служби України як складову її правового статусу;
- 3) визначити особливості реалізації функції Державної прикордонної служби України;
- 4) дослідити проблеми та перспективи розвитку нормативно-правове регулювання діяльності Державної прикордонної служби України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у сфері адміністративно-юрисдикційної діяльності органів Державної прикордонної служби України щодо порушення режиму державного кордону України, а також правозастосовча діяльність органів охорони державного кордону.

Предметом дослідження є адміністративно-правовий статус Державної прикордонної служби України.

Методи дослідження. У дослідженні використані різноманітні методи дослідження – загальнонауковий діалектичний метод, також засновані на ньому загальнонаукові методи (формально-логічний, статистичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, структурно-функціональний та інші). Зокрема, загальнонауковий діалектичний метод дозволив дослідити проблеми, які виникають у сфері адміністративно-юрисдикційної діяльності органів ДПС України. За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено понятійний апарат та визначено загальні засади адміністративного статусу органів ДПС України. Догматико-юридичний метод аналізу норм чинного законодавства

дозволив виявити в ньому прогалини та недоліки, сформулювати пропозиції щодо удосконалення правових норм у сфері адміністративно-правового регулювання діяльності органів охорони кордону ДПС України.

Основні висновки та положення дослідження ґрунтуються на методі системного аналізу чинного законодавства, практики його застосування з урахуванням соціально-політичних, демографічних факторів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дана робота є продовженням наукових досліджень в сфері правового регулювання адміністративно-правового статусу Державної прикордонної служби України. В роботі виражено спробу цілісного дослідження основних питань адміністративно-правового статусу Державної прикордонної служби України.

Практичне значення полягає в тому, що в роботі сформульовані висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані в подальшому дослідженні даної теми, а окремі положення та висновки роботи – в процесі підготовки і проведення практичних занять з курсу «Адміністративне право».

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження були представлені на I-му дискусійному форумі «Право в Україні та ЄС: співвідношення, відмінності та перспективи», організованому ГО УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКИЙ ЦЕНТР ПАРТНЕРСТВА (27 грудня 2020 р., м. Херсон).

Структура роботи обумовлена її метою, завданнями та предметом дослідження й складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

1.1. Юрисдикція Державної прикордонної служби України, як складова її адміністративно-правового статусу

Кожна держава відповідає за забезпечення безпеки та громадського порядку. Державна прикордонна служба України є важливою ланкою в системі державної безпеки України. Основним її завданням є забезпечення недоторканності державного кордону та захист суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, а також виявлення, протидія та боротьба зі злочинністю на державному кордоні України [2]. Ефективність цих завдань є єдиним критерієм оцінки діяльності Державної прикордонної служби України урядом та громадянами України, а також європейською спільнотою.

Незаконна міграція, загроза міжнародного тероризму, масштабна контрабанда товарів, незаконні грошові перекази, спроби використання території України у світовій торгівлі наркотиками та людьми, які сьогодні мають усі ознаки міжнародної організованої злочинності, є основними проблемами, що стоять перед ДПС України. Слід зауважити, що в Україні останім часом значно посилюється економічна міграція. Водночас рівень правопорушень на державному кордоні серед громадян тих країн, з якими зберігається безвізовий режим при в'їзді в Україну, дуже високий і продовжує зростати. Крім того, як і раніше існує загроза незаконній організованій міграції, головним чином з країн Азії та колишнього СРСР.

Після розпаду СРСР та проголошення незалежності 24 серпня 1991 р. Україна стала суверенною, незалежною та демократичною державою, політика безпеки якої базується на принципі поваги суверенітету інших країн [1]. Така ж повага до незалежності України очікується від сусідніх держав. Виходячи з цих передумов, можна стверджувати, що державний кордон України є недоторканим. Крім того, Україна не має територіальних претензій до сусідніх держав. Метою нашої держави є підтримка дружніх відносин із сусідніми державами.

Проте, анексія Автономної республіки Крими та окупація частини Донецької та Луганських областей у 2014 році визначають, що стратегічною метою України є захист свого суверенітету, незалежності та територіальної цілісності, і існує потреба реагувати на потенційні загрози та інші кризи, в тому числі пов'язані з тероризмом, збройними атаками, анексією тощо.

Сучасна державна політика спрямована, з одного боку, на запровадження можливих спрощень для вільного пересування осіб, транспортних засобів та товарів через державний кордон, а з іншого – на максимальний захист кордонів від злочинних елементів, які стали сферою впливу організованих злочинних груп.

У зв'язку з цим 1 серпня 2003 року набрав чинності Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 3 квітня 2003 року. Набуття статусу правоохоронного органу прикордонним органом зумовлене насамперед особливим об'єктом правової охорони - охороною не правопорядку загалом, а державного кордону України та її суверенних прав у виключних (морських) економічних зонах.

Заходи уряду України та Адміністрації Державної прикордонної служби України щодо підвищення ефективності охорони державного кордону є очевидними. Глобалізація та організований характер злочинності на державному кордоні вимагають уніфікації і координації

всієї оперативно-службової діяльності прикордонників та організації всебічної співпраці з іншими правоохоронними органами, що беруть участь у охороні державних кордонів або інших функцій, покладених на державу у прикордонних районах. Беручи до уваги досвід розвитку та формування правоохоронних органів Європейського Співтовариства, з метою якісного виконання завдань, поставлених перед Державною прикордонною службою України та відповідно до Закону України «Про Державну прикордонну службу України» основні функції та повноваження ДПС України полягають у наступному – основні завдання правоохоронного органу спеціального призначення, які регулюються законодавством України, Державна прикордонна служба України виконує шляхом реалізації функцій правоохоронного, спеціального та оборонного характеру.

У зв'язку з цим органи ДПС України наділені відповідними юрисдикційними повноваженнями для виконання покладених на них завдань [2].

Для кращого розуміння поняття «адміністративно-юрисдикційна діяльність Державної прикордонної служби України» розглянемо початкові теоретико-правові особливості поняття «юрисдикція» та «адміністративна юрисдикція».

На думку Ю.П. Битяка «проблема поняття «адміністративна юрисдикція» виникає в теорії адміністративного права у зв'язку з наявністю різних наукових поглядів сучасних вчених на структуру адміністративного процесу. Одним із таких поглядів є поділ усього масиву адміністративних проваджень на адміністративно-юрисдикційні та адміністративно-регулятивні» [14, с. 193].

У першому випадку мова йде про провадження у справах про адміністративні проступки, виконавче провадження, провадження із застосуванням адміністративних примусових заходів, про

дисциплінарне провадження тощо (т.з. «провадженнями для врегулювання спору про право»). Результатом такого провадження є накладення стягнення та встановлення розірваних відносин.

Другий вид провадження стосується провадження в адміністративних, регуляторних справах, зокрема це провадження за пропозиціями та заявами, дозвільне провадження, провадження у справі про реєстрацію, адміністративно-договірне провадження тощо. У цьому провадженні немає суперечок щодо права. Результатом такого провадження є утворення, реорганізація, припинення управлінських відносин [15, с. 379].

Немає сумнівів щодо наукової доцільності такої класифікації. Є лише питання розмежування термінів «юрисдикційні» та «неюрисдикційні» повноваження. Саме ця обставина дає зрозуміти поняттю «адміністративна юрисдикція».

«Юрисдикція» (від лат.: *Jurisdictio*) – термін латинського походження, утворений об'єднанням двох слів «*jus*» - закон, «*dico*» - я кажу - означає «встановлений законом (або іншим правовим актом) сукупність повноважень відповідні державні органи для вирішення правових суперечок та питань правопорушень, тобто для оцінки дій особи чи іншого суб'єкта права з точки зору їх законності при застосуванні правових санкцій до правопорушників» [16, с. 870].

Загалом, поняття «юрисдикція» означає компетенцію відповідних органів та посадових осіб розглядати юридично важливі справи та приймати юридично обов'язкові рішення щодо них, тобто вирішувати такі справи.

Довгий час наука адміністративного права не приділяла належної уваги проблемі юрисдикційної діяльності органів виконавчої влади та правоохоронних органів. До середини минулого століття практично не проводилося наукових досліджень юрисдикційного характеру

адміністративного процесу. Наукові дослідження, як правило, були не комплексними, а частковими. Традиційно в суспільній свідомості термін «юрисдикція» часто ототожнюється з кримінальним провадженням, з юрисдикцією у кримінальних справах судовий процес. Цій ідентифікації сприяв неточний переклад слова юрисдикція (юрисдикція) - судовий процес у публічній літературі з латинської на російську [17, с. 381].

Перше наукове обґрунтування сутності поняття «адміністративна юрисдикція» ми знаходимо в монографії Н.Г. Саліщевої. На її думку, адміністративна юрисдикція – це окремий вид виконавчої та адміністративної діяльності, який пов'язаний з можливістю примусового виконання відповідних адміністративних актів, що визначають права та обов'язки учасників матеріальних адміністративних відносин. Особливості цього підходу звузили тлумачення змісту адміністративної юрисдикції [18, с. 11].

Відповідно до наукової позиції І.С. Петерського термін «юрисдикція» утворений із словосполучення *jus+dicere* і перекладається як «вирішення конфлікту шляхом застосування встановлених правил» [19, с. 74].

Юридичні словники, видані за часів існування СРСР, визначали поняття «юрисдикція» як сукупність встановлених законом чи іншим нормативним актом повноважень відповідних державних органів щодо вирішення правових суперечок та справ про правопорушення, тобто застосовувати до правопорушників (фізичних або юридичних осіб) правові санкції для оцінки їх дій з точки зору законності [20, с. 414].

Грунтуючись на визначеній позиції Ю.В. Педько висловив думку, що термін «юрисдикція» модернізується і охоплює всю сукупність повноважень відповідних державних органів щодо вирішення правових суперечок та справ про правопорушення [21, с. 72].

На певному етапі розвитку юридичної науки поняття

«юрисдикція» вийшло за рамки кримінального судочинства і поширилось на інші галузі права. Наприклад, А. П. Шергін у своїй монографії кінця 70-х років минулого століття «Адміністративна юрисдикція» зазначає, що адміністративна юрисдикція – це процес застосування адміністративного покарання [22, с. 33]. Дещо раніше той самий автор, але в співавторстві з М.Я. Саввіном, дав ще одне визначення, згідно з яким адміністративна юрисдикція – це діяльність органів державного управління, яка полягає у розгляді справ про адміністративні правопорушення та винесенні по них рішень у встановленій законом формі та певним чином [23, с. 20].

Слід зазначити, що словник іноземних слів містить два визначення (переклад) терміна «юрисдикція». Перший – це юрисдикція, право судити, вирішувати юридичні питання. Другий, модернізований, – це правова сфера, на яку поширюються повноваження відповідного державного органу [24, с. 597].

У цьому сенсі цей термін використовується в Постанові Верховної Ради Української РСР «Про перехід у юрисдикцію Української РСР державних підприємств і організацій союзного підпорядкування, розташованих на території республіки» від 06.06.1991 р. [10] та Положення про порядок переходу в юрисдикцію Української РСР державних підприємств і організацій союзного підпорядкування, розташованих на території республіки [11].

Цей термін неодноразово використовується при визначенні права вирішувати будь-які питання, а не лише суперечки, в морській економічній зоні та в Законі України «Про виключну (морську) економічну зону України» від 16.05.1995 р. [12].

Так, у статті 4 Законі України «Про виключну (морську) економічну зону України» визначено «що Україна у своїй виключній (морській) економічній зоні має юрисдикцію щодо створення та використання штучних островів, споруд та споруд, здійснення морських

наукових досліджень, охорони та збереження морського середовища» [12].

Стаття 11 даного закону «Юрисдикція України над штучними островами, установками та спорудами» стосується юрисдикційних дій у виключній (морській) економічній зоні, якими є встановлення зон безпеки навколо штучних островів, установок та споруд та здійснення відповідних заходів у цих районах забезпечити безпеку як судноплавства, так і штучних островів, споруд та споруд, встановлення митних, податкових, санітарних, імміграційних правил та інших.

Стаття 13 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України» чітко прописує регулятивні та ліцензійні функції юрисдикції – «здійснюючи свою юрисдикцію, Україна має право регулювати та дозволяти морські наукові дослідження у своїй виключній (морській) економічній зоні. Спеціально уповноважені органи України погоджуються проводити морські наукові дослідження в ексклюзивній (морській) економічній зоні за умови, що ці дослідження проводяться виключно в мирних цілях, з метою розширення знань про морське середовище на благо людства та не становлять загрози для довкілля» [12].

На наш погляд, при вивченні цього питання не слід ігнорувати трактування цього поняття в зарубіжних джерелах. У зарубіжній літературі висуваються різні погляди на розуміння поняття «юрисдикція». Наприклад, російська інтернет-публікація юридичних термінів пропонує визначити «юрисдикцію» як сферу повноважень судового або адміністративного органу щодо юридичної оцінки конкретних фактів, вирішення суперечок, а також діяльності органів державного управління з вирішення окремих адміністративних справ [25].

1.2. Адміністративно-юрисдикційна діяльність Державної прикордонної служби України

На думку французького адміністратора Ж. Веделя, термін «адміністративна юрисдикція» - це сукупність організаційних та процесуальних норм, що визначають компетенцію судової влади [26, с. 259].

Проте, Г.І. Нікеров, вивчаючи адміністративну юстицію США, пише, що її досі називають квазісудовою діяльністю, яка включає всі види адміністративної діяльності [27, с. 96].

В наш час питання правової природи адміністративної юрисдикції та адміністративно-юрисдикційної діяльності в Україні досліджували Н.Ю. Хаманева, Д.М. Бахра, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, В.В. Бойцова, Л.С. Анохіна, В.Д. Люблін, Ю.І. Руснак, В.М. Скавронік, В.Б. Авер'янов, В.О. Хома, А.Ф. Мотт.

На думку Н.Ю. Хаманева, адміністративна юрисдикція – це процедура вирішення адміністративного спору, що виникає між громадянином та органом державного управління [28, с. 115]. Автор розмежовує адміністративну підсудність та адміністративне правосуддя в адміністративних справах в межах адміністративного судочинства. Адміністративне правосуддя слід розуміти як діяльність загальних судів з адміністративних спорів, і цю діяльність не можна ототожнювати з адміністративною юстицією, яка представлена адміністративними судами окремо від судочинства загальної юрисдикції.

Цікавою є точка зору В.Б. Авер'янова щодо доцільності законодавчого закріплення широкого змісту інституту «адміністративної юрисдикції»:

а) органи виконавчої влади, уповноважені розглядати скарги громадян та юридичних осіб на незаконні державних органів та органів

місцевого самоврядування;

б) органи виконавчої влади, уповноважені застосовувати заходи адміністративної відповідальності, тобто адміністративне позасудове правосуддя;

в) адміністративні суди (створені в нашій країні), тобто адміністративне та судове правосуддя [29, с. 193-195].

Тобто В. Б. Авер'янов розмежовує адміністративну юстицію та діяльність інших адміністративних суб'єктів, що беруть участь у вирішенні адміністративно-правових суперечок між громадянами та органами виконавчої влади (посадовими особами).

На думку В. М. Скавроніки, підсудність визначається залежно від виду та характеру справ, що підлягають вирішенню (злочини та проступки, майнові суперечки між підприємствами та між фізичними особами тощо), їх територіальної приналежності (наприклад, підсудність військовослужбовців у військових судах) тощо [30, с. 17].

У своїх працях Л.С. Анохін розглядає поняття «адміністративна юрисдикція» у двох аспектах: статичному (як сукупність повноважень суб'єкта адміністративної юрисдикції) та функціонально-динамічному (як особливий вид правозастосування) [32, с. 19].

Зокрема, поділяючи думку Л.С. Анохіна, ми вважаємо, що термін «діяльність з адміністративної юрисдикції» є вираженням функціонально-динамічного аспекту адміністративної юрисдикції і повинен застосовуватися тоді, коли мова йде не про існування юридичних повноважень, а про процес їх реалізації. Так, А. Пилипенко також підкреслює, що адміністративна та судова діяльність є результатом практичного здійснення певної частини повноважень компетентних органів виконавчої влади [33, с. 26].

Адміністративна юрисдикція характеризується тим, що як вид юрисдикційної діяльності загалом (при збереженні основних рис

вищезазначеного) вона також є частиною виконавчої та адміністративної діяльності сучасних державних органів – органів виконавчої влади. Тобто в більшості випадків адміністративна юрисдикція є водночас різновидом адміністративної (управлінської) діяльності уповноважених органів виконавчої влади (слід мати на увазі, що сьогодні суди (судді) також мають значні повноваження у сфері адміністративної юрисдикції). Органи виконавчої влади та інші уповноважені органи забезпечують захист суспільних відносин у сфері державного управління та боротьби з найчисленнішими видами правопорушень, в т.ч і адміністративних правопорушень.

Щодо питання визначення адміністративно-судової діяльності Державної прикордонної служби України, слід зазначити, що, на наш погляд, найбільш обґрунтованим є поняття «адміністративна юрисдикція» вітчизняних провідних науковців у галузі адміністративного права та адміністративного судочинства – В.К. Колпакова, та О.В. Кузьменко [15, с. 382; 31, с. 47-52]. Дані автор виділяють три основні типи адміністративної юрисдикції:

1) адміністративно-регулятивна юрисдикція, тобто відповідальність за врегулювання адміністративних справ, що виникають з інших, ніж суперечка про закон та вчинення адміністративного злочину, причин (наприклад, справи про ліцензування, державну реєстрацію транспортних засобів тощо);

2) юрисдикція в сфері адміністративних правопорушень, тобто повноваження щодо вирішення справ про адміністративні правопорушення, реалізація яких передбачає накладення адміністративних санкцій;

3) адміністративне судочинство, тобто компетенція адміністративних судів вирішувати відповідні суперечки [31, с. 50].

З огляду на вищезазначене, діяльність Державної прикордонної

служби України щодо адміністративної юрисдикції слід розуміти як адміністративно-кримінальну юрисдикцію, що впливає із конкретних завдань, які законодавчий орган делегував компетентному правоохоронному органу.

Нами було проведено опитування співробітниць ДПС України, щодо того, як саме вони розуміють поняття «адміністративна юрисдикція ДПС України». Результатами такого опитування стали наступні відповіді:

1) 60% респондентів відповіли, що адміністративна та квазісудова робота прикордонників полягає у проведенні провадження у справах про адміністративні правопорушення, що входять до їх компетенції;

2) 25% респондентів заявили, що ця діяльність повинна запобігати кримінальним правопорушенням на державному кордоні;

3) 15% респондентів вважають, що адміністративно-юрисдикційна діяльність прикордонників полягає у застосуванні адміністративного примусу.

Незважаючи на відсутність визначення терміну «адміністративна юрисдикція» на законодавчому рівні, це поняття знайшли своє відображення не лише в науковій термінології, а й в українській діловій мові юридичних та аналітичних документів правоохоронних органів.

Зокрема, в таких НПА, як указ ДПС України № 530 «Про адміністративну та судову діяльність працівників Державної прикордонної служби України» [6], та в Статуті Прикордонних військ з охорони державного кордону України, що регулюють безпосередню повсякденну діяльність охоронців державного кордону, є розділи «Адміністративна та юрисдикційна діяльність», які розкривають зміст одного з основних напрямків оперативно-службової діяльності цих органів [7]. На жаль, жоден із нормативно-правових актів не містить

чіткого визначення поняття «адміністративна діяльність прикордонників Державної прикордонної служби України». Тому не дивно, що більшість співробітників прикордонної служби Державної прикордонної служби України не можуть визначити це поняття і яка саме діяльність їх органів підпадає під адміністративну юрисдикцію.

Адміністративно-суюрисдикційна діяльність органів Державної прикордонної служби України є і залишається однією з найважливіших складових їх загальної адміністративної діяльності. У процесі впровадження уповноважені працівники Державної прикордонної служби України здійснюють значну частину своїх законних повноважень щодо боротьби з адміністративними правопорушеннями на державному кордоні, зокрема з метою виявлення адміністративних правопорушень, збору та перегляду доказів, підготовки необхідних процесуальних документів, перегляду підвідомчих справ та винесення відповідних рішень, передача окремих справ на розгляд судової влади та виконавче провадження у таких справах.

Згідно зі статистичними даними, прикордонники Державної прикордонної служби України є одними з основних правоохоронних органів, які борються з організованою злочинністю та нелегальною міграцією на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів згідно із українським Законом «Про Державну прикордонну службу України».

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

2.1. Функції Державної прикордонної служби України

Конституція України робить великий акцент на захисті прав та законних інтересів громадян, а також відповідальності громадян за їх протиправну поведінку.

Право кожного громадянина на свободу та особисту безпеку, їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави (статті 3, 29 Конституції України). Необхідною умовою забезпечення цих конституційних положень є різні засоби переконання та, за необхідності, примусові заходи – кримінальні, адміністративні, цивільні та інші, що застосовуються компетентними державними органами виконавчої влади, зокрема органами Державної прикордонної служби України (наприклад, останнім було надано відповідні повноваження щодо застосування примусових заходів) [2].

Кордони є важливою ознакою суверенітету держави, імперативом формування цілісного державно-територіального організму. Надійний захист державних кордонів – одна з передумов забезпечення національної безпеки держави та її суспільства, що вимагає створення спеціального державного органу, відповідального за виконання цієї державної функції. Відповідно до Закону України «Про Державну прикордонну службу України», Державна прикордонна служба України є спеціальним правоохоронним органом, який повинен забезпечувати недоторканість державного кордону та захист суверенних прав України в її виключній

(морській) економічній зоні. Основні завдання правоохоронного органу спеціального призначення, які регулюються законодавством України, здійснюються Державною прикордонною службою України шляхом виконання функцій правоохоронного, спеціального та оборонного характеру.

Поняття «функція» з лат. function – виконання, звершення. Функція в найширшому розумінні - це відповідальність, сфера діяльності, мета, роль [35, с. 536].

У словнику російської мови С.В. Ожегова є декілька визначень терміна «функція»:

- явище, яке залежить від іншого і змінюється, коли змінюється це інше явище;
- робота органу, організму;
- роль, значення чогось;
- обов'язок, сфера діяльності [36, с. 845].

У соціальних науках функція переважно розуміється як:

- стійкий спосіб активної взаємодії речей, при якому зміна одних об'єктів веде до зміни інших;
- роль, яку певний елемент соціальної системи протягом усієї своєї організації відіграє у реалізації цілей та інтересів соціальних груп та класів;
- залежність між різними соціальними процесами, що виражається у функціональній залежності від змінних;
- стандартизована соціальна дія, яка регулюється певними нормами і контролюється соціальними інститутами [37, с. 397].

На думку Р. Мертона, функція – це об'єктивний наслідок, який, на відміну від суб'єктивних намірів актора, є сприятливим для адаптації та інтеграції системи та позначає наслідки, що порушують єдність та інтеграцію системи та вводить поняття дисфункції. Функції та дисфункції

поділяються на явні (очевидні для учасника системи) та приховані (приховані). Функція – це форма діяльності, яка характерна для елемента системи або для системи в цілому [38, с. 33-34].

В управлінні функція є основним видом діяльності. Основними функціями управління є планування та прийняття рішень, організація ефективного виробництва, управління та мотивація працівників, контроль за їх діяльністю [39, с. 242-243].

На думку В.Д. Любліна, функція представлена «як щось впорядковане і стабільне» [40, с. 29]. Функцію можна сприймати як ненормативну реальність, яка стає створеною (відносною) реальністю завдяки застосованим законодавцем нормативним процедурам [40, с. 29].

Ми поділяємо думку В.О. Суботіна про те, що функція є зовнішнім проявом властивостей об'єкта (зокрема, Державної прикордонної служби України) у відповідній системі (зокрема, системі національної безпеки держави) [41, с. 24].

Питання про визначення терміна поняття «функція» та поняття «правоохоронних функцій» у законодавстві України сьогодні недосконале:

- чинне законодавство не містить визначень таких понять, як «правоохоронна функція»;
- закони, що визначають правовий статус певних правоохоронних органів, не мають єдиного підходу до розуміння сутності такого загального поняття, як «функція». Функції таких органів визначаються різними критеріями, вони ототожнюються з повноваженнями, завданнями та компетенцією цих органів і в деяких випадках взагалі не визначаються. В одному випадку законодавець розуміє функції як призначення державного органу, його роль, його місце в структурі державного апарату та коло проблем, за які він відповідає. В

іншому, функції розуміються як певний спектр дій, які має здійснювати державний орган.

На наш погляд, другий підхід є неправильним. Зокреме, певні заходи, що належать до компетенції державного органу, функції якого, наприклад полягають у охороні державного кордону України, повинні бути визнені як невід’ємна частина системи національної безпеки відповідно до статті 2 Закону України «Про державний кордон України» та полягати у здійсненні правових (адміністративних, кримінальних), організаційних, превентивних, економічних, екологічних, оперативних, технічних та інших заходів.

У науковій літературі підходи до розуміння змісту правоохоронних функцій також різняться. Наприклад, І. Лаврінчук вважає, що правоохоронна функція захищає кожного члена суспільства від несправедливого ставлення з боку інших суб’єктів [41]. В. Осадчий вважає, що правоохоронна функція є гарантією функціонування законодавчо врегульованої роботи з питань зв’язків з громадськістю [42]. На наш погляд, найбільш вдалою була спроба визначити перелік функцій, пов’язаних із правозастосуванням, в Законі України «Про державний захист працівників судів та правоохоронних органів». У частині 1 статті 2 цього Закону такі функції включають: «а) конституційному провадженні; б) розгляді справ у судах, кримінальному провадженні та провадженні у справах про адміністративні правопорушення; в) оперативно-розшуковій та розвідувальній діяльності; г) охороні громадського порядку і громадської безпеки; д) виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та прокурорів; е) контролі за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України; є) нагляді і контролі за виконанням законів» [73].

Однак важко погодитися з визначенням деяких вчених, які визначають, що деякі з цих функцій притаманних виключно правоохоронним органам, і наявність однієї чи навіть двох з цих функцій у державному відомстві не означає, на наш погляд, що цей орган слід визнати правоохоронним. Крім того, якщо держава функція ще не характеризує цей орган як правоохоронний орган. Функція контролю (нагляду) означає насамперед те, що державний орган уповноважений проводити перевірки дотримання законодавства у всіх або деяких сферах держави та суспільства, а також щодо окремих юридичних та фізичних осіб. Наслідками контролю (нагляду) не обов'язково може бути застосування примусових заходів до правопорушників, лише прийом та аналіз інформації, розробка соціальних програм тощо. Тому контрольна функція (наглядова функція) може функціонувати лише як другорядна функція серед правоохоронних функцій. Функції Державної прикордонної служби України, такі як забезпечення режиму державного кордону, інформаційна аналітика тощо, не є суто правоохоронними функціями.

У літературі останніх років під кримінальним переслідуванням розуміється державна діяльність, яка здійснюється з метою захисту закону спеціально уповноваженими органами шляхом застосування заходів правового впливу (примусу) [43]. Тобто, правоохоронні функції - це функції, реалізація яких спрямована на виконання правозастосовчих завдань, закріплених у законодавстві про публічний порядок, шляхом застосування примусових заходів.

Завданням Державної прикордонної служби України є реалізація повноважень, покладених на органи та підрозділи прикордонної охорони чинними законодавчими положеннями.

Повноваження – це офіційно надане комусь (в нашому випадку Державній прикордонній службі України) право займатися будь-якою

діяльністю (в т.ч. правоохоронною). Здійснення правоохоронних функцій Державною прикордонною службою України регулюється Законом України «Про Державну прикордонну службу України» нормами визначеними в статтях 19, пункти 1, 5-47, 21, 22, 26 та 20, пункти 1, 3-37, 39, 40 визначає 44, 45.

Враховуючи вищезазначене ми можемо визначити наступні заходи реалізації правоохоронної функції органами Державної прикордонної служби України. На наш погляд, завданнями органів Державної прикордонної служби України є діяльність прикордонників, в сфері:

- застосування запобіжних заходів;
- здійснення кримінального захисту;
- здійснення оперативно-розшукової діяльності;
- перегляду справ про адміністративні правопорушення;
- повноважень ДПС України в системі державного управління.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про державний кордон України» «захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає у скоординованій діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Ця діяльність провадиться в межах наданих їм повноважень шляхом вжиття комплексу політичних, організаційно-правових, дипломатичних, економічних, військових, прикордонних, імміграційних, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, природоохоронних, санітарно-карантинних, екологічних, технічних та інших заходів» [3].

Державна прикордонна служба України де-юре є правоохоронним органом з 2003 року (ч. 1 ст. 6 Закону України «Про Державну прикордонну службу України»).

На сьогодні перехід Державної прикордонної служби України з військового формування до правоохоронного органу спеціального призначення закріплений законодавчо. Функції та повноваження в адміністративно-правовій діяльності значно розширені. Встановлено правове поле для ефективної адміністративно-юрисдикційної діяльності прикордонного відомства.

З метою реалізації правоохоронних функцій держави перед Державною прикордонною службою України покладено завдання забезпечити недоторканість державного кордону та захист суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні (ст. 1 Закону України «Про Державну прикордонну службу України») [2].

Оперативна та службова діяльність Державної прикордонної служби України відіграє важливу роль у виконанні функцій, зазначених у частині 1 цієї статті. У тому числі:

«охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;

здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;

охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій;

ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України «Про розвідувальні органи

України» та «Про оперативно-розшукову діяльність»;

участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів;

участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України;

участь у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб";

охорона закордонних дипломатичних установ України;

координація діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї, а також діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду – виїзду» [2].

Державна прикордонна служба України – єдиний орган, який створений для організації та здійснення прикордонного контролю (міжнародних пасажирських, транспортних та вантажних перевезень, якщо це не підпадає під відповідальність Митної служби України), і який видає дозвіл на перетин державного кордону.

Видача дозволу на перетин державного кордону пов'язана із здійсненням прикордонного контролю Державною прикордонною

службою України, яка перевіряє, зокрема, дотримання режиму кордонів держави у відповідності до положень українського законодавства та міжнародних угод про перетин кордону. Для виконання цього завдання прикордонники мають право видавати дозвіл на перетин кордону (якщо всі умови виконані) або відмовляти у в'їзді та виїзді (якщо особа не виконує жодних умов, необхідних для перетину кордону).

ДПС України також здійснює захист суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні іншими державами, українськими та іноземними юридичними і фізичними особами, а також міжнародними організаціями. Ці завдання належать до спеціальної компетенції Державної прикордонної служби України. У галузі охорони морського регіону ДПС України співпрацює з органами Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Державним агентством рибного господарства тощо. Відповідно до Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України» від 16 травня 1995 року передбачається, що «за порушення, передбачені статтею 25 ... органам Морської охорони Державної прикордонної служби України в особі командира (начальника) судна, яким виявлено порушення і проведено затримання порушника» [12].

Також в межах виключної (морської) економічної зони України та територіального моря органи Морської охорони Державної прикордонної служби України мають право:

- зупиняти та оглядати судна у зазначеному порядку в виключній (морській) економічній зоні України та в територіальному морі;
- здійснювати перевірку документів на риболовлю тощо;
- зупиняти або призупиняти риболовлю, морські наукові дослідження, інші роботи в територіальному морі, у виключній

(морській) економічній зоні України та у внутрішніх водах України, якщо немає дозволу (дозволу) або якщо це порушує норми, встановлені законом;

- затримувати судна, які порушують законодавство про виключну (морську) економічну зону України або норми міжнародного права, та доставляти їх до будь-якого з портів України, відкритого для іноземних невійськових суден;

- тимчасово обмежити судноплавство та заборонити в'їзд українських невійськових суден незалежно від форм власності, що порушили встановлений порядок плавання та перебування в територіальному морі та внутрішніх водах України.

ДПС України займається проведенням розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах захисту державного кордону України відповідно до законів України «Про розвідку» та «Про оперативно-розшукову діяльність». Обсяг оперативної діяльності та прийнятні методи оперативно-розшукової роботи в Україні визначаються законом окремо для кожної зі служб, уповноважених здійснювати ці заходи. Це рішення, на відміну від регулювання загальних завдань оперативної роботи в рамках єдиного закону, дозволяє більш індивідуальний підхід до оперативної роботи, що здійснюється різними службами. З прийняттям Закону України «Про Державну прикордонну службу України» були внесені відповідні зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», що значно розширило штат Державної прикордонної служби України, яка може безпосередньо здійснювати оперативно-розшукову діяльність. Відповідно до статті 5 цього Закону оперативний розшук здійснюється оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України, а саме:

- «розвідувальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону

(агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), підрозділами забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки, оперативного документування, оперативно-розшуковими та оперативно-технічними» [9].

Форми оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України є: прикордонна служба; прикордонний контроль; оперативно-розшукова діяльність.

Участь у боротьбі з організованою злочинністю і боротьбі з нелегальною міграцією на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів. Загальна міграційна ситуація в країні також змінилася. Це було досягнуто насамперед за допомогою заходів щодо зміцнення державного кордону з боку в тому числі і ДПС України. Крім того, посилена система боротьби з напливом небажаних іноземців в Україну. Важливим елементом у боротьбі з організованою злочинністю та нелегальною міграцією було визначення цілей та напрямів державної міграційної політики, в т.ч. і у сфері ефективного моніторингу в'їзду/виїзду іноземців та під час перебування їх в Україні. Ці цілі та завдання випливають із Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», який став важливою віхою в історії розвитку повноважень Державної прикордонної служби України. Закон надає повноваження державним органам ефективно запобігати незаконній міграції та протидіяти присутності так званих 2небажаних іноземців» на території України. Це стосується насамперед юридичного обов'язку Державної прикордонної служби України приймати рішення про висилку іноземців та осіб без громадянства, які утримуються в контрольованих прикордонних районах під час спроби або після спроби незаконного перетину державного кордону України. Для боротьби з нелегальною міграцією прикордонники також виконують наступні функції:

- реєстрація іноземців та осіб без громадянства, які в'їжджають в Україну в установленому порядку, їх паспортних документів в пунктах пропуску через державний кордон;
- організація прийому заяв про надання статусу біженця від осіб, які мають намір його набути та які були змушені незаконно перетнути державний кордон України;
- внесення відповідних записів в документи цих осіб;
- позначення «заборона на в'їзд в Україну» за зловмисні та неодноразові порушення законодавства України іноземними громадянами та особами без громадянства;
- притягнення іноземців до адміністративної відповідальності за порушення правил проживання в Україні;
- притягнення авіаперевізників до відповідальності за порушення правил пасажирських перевезень;
- вислання іноземців та осіб без громадянства з території України тощо.

Участь у здійсненні державної охорони місць постійного та тимчасового проживання Президента України та посадових осіб, зазначених в українському Законі «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб».

Захист іноземних дипломатичних представництв України;

Координація діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів у зв'язку з охороною державного кордону України, а також діяльність державних органів, які здійснюють різні види контролю при перетині державного кордону України або беруть участь у забезпеченні правового режиму державного кордону, прикордонного режиму у пунктах пропуску через державний кордон України.

На законодавчому рівні визначено такі основні функції Державної прикордонної служби України: забезпечення безпеки, контрольна

функція, функція гарантування режимів державного кордону та прикордонного режиму, аналіз інформації, оперативний розшук, боротьба зі злочинністю, координаційна тощо.

Аналіз цих функцій показує, що не всі вони мають правоохоронну спрямованість, тобто спрямовані на здійснення адміністративних та юрисдикційних повноважень.

Крім того, функції, які фактично виконує Державна прикордонна служба України, не визначені і відокремлені при аналізі змісту Закону «Про Державну прикордонну службу України»: дипломатична, військова, контррозвідальна, адміністративна, превентивна, здійснення кримінального провадження, дозвілева функція, захист тощо.

2.2. Нормативно-правове регулювання діяльності Державної прикордонної служби України: проблеми та перспективи розвитку

Державна прикордонна служба України (органи прикордонної охорони) є невід'ємною частиною кожної держави. Їх головним завданням є захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів (зокрема, довжина українського кордону становить 8215 км, що є одним з «найдовших» кордонів в Європі).

Державний кордон – історична категорія, яка формується разом із державою, виступає її атрибутом. Зокрема, кордон є одним з найважливіших політико-правових факторів у відносинах між державами. Це законодавча межа, в якій нації знаходять своє самовизначення.

Стосовно поняття «державний кордон» у юриспруденції думки щодо цього питання різняться.

У юридичній енциклопедичній літературі державні кордони визначаються як лінії, що відокремлюють території держав одна від одної

або від відкритого моря та визначають межі територіальної верховенства [46, с. 97].

На думку Н.А. Ушакова, державні кордони позначені - на картах (і принаймні можливо на землі) лініями і вертикальними поверхнями, які проходять вздовж цих ліній до межі простору і простору, з одного боку, а з іншого боку - до центру земної поверхні і практично - до глибини, доступної для проникнення під поверхню території (надра) [47, с. 37].

Як зауважує С.Г. Рябов «офіційно визначений кордон – визначає територію, на яку поширюється влада лише певної держави» [48, с.139].

На правовому рівні (стаття 1 українського Закону «Про державний кордон України» від 04.11.1991 р.) встановлено, що «державний кордон України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору» [3].

Державний кордон визначає кордони державної території, яка «є не лише просторовим кордоном держави, а й формує матеріальну основу для прояву державного суверенітету» [49, с. 120].

З метою забезпечення сучасного та надійного захисту державного кордону нашої країни та ефективного функціонування підрозділів Державної прикордонної служби України, які його охороняють, необхідно змінити відповідну нормативно-правову базу Державної прикордонної служби України. Цей процес повинен базуватися на тому, що Україна не має територіальних претензій до своїх сусідів і хоче, щоб кордони забезпечували захист державних, політичних, військових, національних та культурних інтересів та інших інтересів своїх громадян. Особливо це актуально в умовах анексії АРК та окупації частини Донецької та Луганських областей.

Відомо, що процес вироблення норм є досить тривалим. Зокрема, встановлення відповідних адміністративно-правових норм, незважаючи

на широку складність процедур, лише сприяє ефективності управлінських рішень. Нарешті, для прийняття високоякісного нормативного правового акта необхідно пройти певні фази його прийняття. Зокрема, розрізняють такі фази процесу нормативно-правового закріплення механізму регулювання в управлінні: збір інформації; координація, затвердження, обговорення проекту громадськістю та законодавчим органом; прийняття закону; публікація закону чи інформації для всіх зацікавлених осіб [50, с. 36]. Така відповідальна та ретельна робота не може проводитися без наукового обґрунтування та документального підтвердження прав держави у відповідній галузі.

Державна прикордонна служба України (раніше прикордонні війська) нашої держави також не була новоствореним органом, адже протягом тисяч років наші предки використовували безліч методів і засобів захисту своєї землі від ворогів. У разі потреби весь народ піднявся на захист кордонів своєї батьківщини.

Нашадки не повинні забувати досвід і традиції. Адже саме вони є основою, яка при розумному використанні може стати передумовою для формування справедливих державних кордонів, ефективної служби та бойової діяльності Державної прикордонної служби України.

Історія становлення державних кордонів України тісно пов'язана, з одного боку, з етнічним поселенням українців, а з іншого – із зародженням та становленням української державності [51, с. 23].

Вперше на території України з часу поселення східнослов'янських племен тут спостерігалася організація охорони земель та створення спеціальних структур та споруд для цього. Східнослов'янські племена мали великий досвід землеробства та відносно високу агротехнічну культуру в IV столітті і заявили про себе як про політично організований народ, який активно та рішуче вийшов на історичну арену [52, с. 10-11].

Прикордонні пости створювались для захисту своїх районів від

нападів ворогів та постійних вторгнень кочівників на кордони. Міста - найсильніша частина військової організації давніх слов'ян; Вони захистили наші племена від руйнування та поневолення і дозволили їм створити своє самостійне життя [54, с. 8]. Найбільші політичні центри були зосереджені в степовій зоні між Дніпром і Дністром і на узбережжі Чорного моря. Одним з політичних центрів виступав Київ [53, с. 48].

Іншою формою прикордонної фортифікації на той час були так звані «змійні вали», які зазвичай будували фронтом, спрямованим на південь, щоб захищати слов'янські землі та не давати кочівникам їх завойовувати. Поверх цих міських стін були вежі, які використовували «патрулі», які у разі небезпеки розводили багаття, попереджали про наближення ворога і закликали до оборони. Така система прикордонної служби значно заощадила робочу силу, оскільки тримати збройні підрозділи в постійній готовності було б набагато складніше. [55, с. 358].

У Київській Русі продовжується розвиток системи охорони кордонів. Володимир Великий зіграв значну роль у формуванні Київської Русі. За його правління були об'єднані не лише всі українські країни, а й слов'янські племена Східної Європи, а також частина фінських та литовських племен. Завдяки збройним силам, дипломатичним відносинам, торговим відносинам та династичним союзам українська держава стала одним із перших розвинутих держав у Європі [56, с. 121].

У княжі часи існують справжні прикордонні системи для укріплень. Зокрема, М.С. Грушевський зазначав, що крім фортець для оборони кордону використовувались вали та канали [57, с. 240-243].

За часів князя Володимира Великого із довгих степових міських стін з огорожами та іншими засобами були споруджені величні укріплення, що об'єднували окремі «прикордонні застави» в оборонну систему. [58, с. 67].

На перших «прикордонних заставах» розміщувались невеликі

гарнізони, які час від часу змінювались. Їх головним завданням було попередити сусідні укріплені міста про небезпеку. Сигнал передавався від гарнізону до гарнізону і за короткий час дістався до Києва. [59, с. 3; 60, с. 242].

Козацька держава також відігравала важливу роль в історії українського народу. На цьому етапі розвитку української державності 16 лютого 1571 р. був ухвалений перший військовий закон в Малоросії - «Боярський вирок про сільську та сторожову службу» [59, с. 30]. У 1623 р.

Надалі наша держава розвивалася під впливом Російської імперії її кордони були захищені внутрішнім законодавством Російської імперії. У цей час Петро I видав указ про боротьбу з контрабандою в 1723 р. Вперше були введені митні тарифи, що заохочували експорт місцевих товарів за кордон і обмежували ввезення товарів, які не були потрібні в країні [59, с. 70].

В кінці 18 - на початку 19 століття були зроблені перші спроби організувати постійний захист морського кордону. У 1867–1868 рр. було визначено, які судна відносяться до спостережних кораблів і які повинні стримувати контрабанду в морі. Крім того, 1 липня 1868 р. було встановлено межу територіальних вод і встановлено 3-мильну морську митну смугу, в якій перевірялися всі кораблі та супровідні документи.

У 1912 р. охорона кордону Окремим корпусом прикордонної охорони, не обмежується законом, але й розкриттям контрабанди в житлових та офісних приміщеннях. За інформацією, яку надав Шмугтель, прикордонники зможуть піклуватися про поліцію та судову владу та органи влади до подальшого повідомлення [62, с. 119-120].

22 січня 1918 року Українська Центральна Рада прийняла Четвертий Універсал, який проголошував Українську Народну Республіку (УНР) самостійною та незалежною державою. Розпочався

процес формування власних органів безпеки і оборони, у тому числі охорони державного кордону.

Після утворення Української Народної Республіки (1918 р.) її державні кордони визнавалися відповідними міжнародними угодами з сусідніми державами, в т.ч. і з такими державами, як: Австро-Угорщина; Румунія; Польща; Білоруська Народна Республіка; Велике Війське Донське; Кубанське Народне Республіка, радянською Росією. Зокрема, з останньою було визнано на кордоні так звану «нейтральну зону» шириною у 10-40 км від лінії «Сураж-Унеча-Стародуб-Новгород-Сіверський-Глухів-Рильськ-Колонтаївка-Суджа-Беленіхіно-Куп'янськ» [74].

У період з 1918 по 1920 роки були зроблені запити щодо демаркації прикордонних служб, розроблені та різноманітні провідні заходи захисту кордонів республіки.

За часів радянської України приймаються основні керівні документи: положення про охорону кордону СРСР, тимчасовий статут прикордонної служби, який чітко визначає права та обов'язки прикордонних військ, порядок взаємодії з Червоною армією. Відповідно законодавство вперше ввело розділ про охорону водної межі, допоміжну службу для сторожових собак та розшукових собак та положення про пункти пропуску. Ці заходи підвищили бойову ефективність прикордонників [64].

Навесні 1927 р. Перші контрольно-пропускні пункти були організовані та діяли в пунктах відправлення міжнародних рейсів, а до кінця року вони досягли кількості 168 [62, с. 154].

У той же час створення прикордонних офісів через злиття штабів прикордонних рот та прикордонників було важливою ланкою в новій структурі прикордонних військ. Комендатура головним чином зосереджувалась на концентрації інформації та оперативній роботі в

районі, за який вона відповідала. Аванпости та командування були об'єднані у прикордонні відділи. Така структура прикордонних військ збереглася до наших днів з деякими змінами в останні роки з переходом прикордонних військ до правоохоронного органу спеціального призначення.

Напередодні II Світової війни прикордонні війська перебували під командуванням Червоної Армії і першими зазнали удару німецько-фашистських військ і стійко захищали свої кордони. Під час війни основною роботою прикордонників була охорона тилу діючих фронтів та армій.

У повоєнні роки прикордонні війська повернули свою початкову відповідальність - вони охороняли кордони держави. Кардинальних змін у структурі, правах, обов'язках та охороні державного кордону прикордонними військами не відбулося.

Лише 5 серпня 1960 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР було затверджено положення про охорону державного кордону СРСР. Це положення закріплювало правовий статус прикордонників, їх завдання, права та обов'язки. Вперше було зроблено спробу визначити державний кордон СРСР, сформульовано концепції режиму державного кордону. Порядок залізничного, автомобільного, водного та повітряного сполучення через кордон була чітко визначена. Окрім митниці, в пунктах пропуску введені нові види контролю - медичний, гігієнічний та ветеринарний контроль на державному кордоні [66, с. 42–43].

Новий етап розвитку прикордонної служби в Україні почався з набуттям нею незалежності та прийняттям відповідних нормативно-правових актів, зокрема Постанови Верховної Ради України від 24 серпня 1991 р. «Про військові формування на Україні», Закон України від 4 листопада 1991 р. «Про державний кордон України» та «Про прикордонні війська України». Дані НПА склали основу розвитку України як

суверенної, незалежної, демократичної та правової держави, вирішення проблем охорони кордонів. Цей процес базується на розвитку в т.ч. і правового режиму державного кордону України.

Зокрема, у 1992 р. Постановою Кабінету Міністрів України було прийнято рішення про створення Державної прикордонної служби України.

Указ Президента України від 17 березня 1992 р. «Про заходи щодо охорони державного кордону України з Республікою Молдова» та Постанова Кабміну України від 10 листопада 1992 р. № 615 «Про заходи щодо організації прикордонно-митного контролю на державному кордоні України з Республікою Беларусь і Російською Федерацією» визначили основи правового статусу державного кордону України. Були прийняті двосторонні угоди з Польщею, Угорщиною, Словаччиною та Румунією. На додаток до вищезазначених НПА, існує понад 40 нормативних актів, які врегульовують правовий статус державного кордону України, які приймалися протягом повних етапів.

Серед напрямів подальшого розвитку Державної прикордонної служби слід визначити наступні:

- вдосконалення правового механізму діяльності Державної прикордонної служби повинно відбуватися в межах загальнодержавної політики в сфері реформування різноманітних сфер суспільного життя України;
- враховувати євроінтеграційні процеси при реформуванні Державної прикордонної служби;
- розширення повноважень Державної прикордонної служби, зокрема в галузі адміністративної і правозастосовної діяльності;
- вдосконалення нормативно-правового регулювання оперативної діяльності прикордонників;
- вдосконалення законодавства в сфері охорони морських

кордонів;

- посилення заходів безпеки на межі з тимчасово обкопуваними АРК та частинами Донецької і Луганської області;

- вдосконалення матеріально-технічної бази забезпечення діяльності Державної прикордонної служби, в.ч. щодо можливості адекватного реагування на нові військові загрози з боку сусідніх держав;

- створення сучасних інтегрованих систем охорони державного кордону;

- боротьба з корупційними проявами в діяльності Державної прикордонної служби та профілактика корупції;

- вдосконалення децентралізованого механізму управління кадрами Державної прикордонної служби на основі новітніх досягнень менеджменту;

- ротація кадрів Державної прикордонної служби не повинна містити ознаки «механічної ротації», а повинна ґрунтуватися на принципах ініціативності та відповідальності посадової особи;

- вдосконалення інженерного облаштування державного кордону;

- вдосконалення цілісної фінансової політики в сфері охорони державного кордону України (наприклад, забезпечення пільгового та іпотечного кредитування придбання прикордонниками житла);

- формування відповідної системи патріотичного виховання особового складу Державної прикордонної служби тощо.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження поняття та змісту адміністративно-правового статусу Державної прикордонної служби України ми дійшли наступних висновків:

Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів Державної прикордонної служби України вимагається ґрунтується на суворому дотриманні Конституції та відповідних законів України. Уповноважені працівники органів Державної прикордонної служби України, які здійснюють покладені на них адміністративні та компетенційні повноваження, зобов'язані діяти в рамках чинного законодавства та інших нормативних актів. Сфера їх діяльності визначається положеннями статті 19 ч. 2 Конституції України, будь-яке відхилення від змісту цієї статті призведе до порушення законодавства та скасування рішення співробітника ДПС України у разі адміністративного правопорушення.

Органи Державної прикордонної служби України є невід'ємною частиною системи суб'єктів адміністративної юрисдикції в Україні, оскільки ці органи та їх посадові особи діють у межах покладених на них виконавчими органами відповідних повноважень. Діяльність ДПС України пов'язана з вирішенням конкретної справи про адміністративне правопорушення та виданням відповідного правоохоронного акту.

Метою адміністративної діяльності органів Державної прикордонної служби України є розгляд та вирішення справ, в сфері адміністративних порушень. Їх зміст полягає у зборі та оцінці інформації, а також прийняті рішень у справі шляхом дотримання процедури, передбаченої законодавством.

Правильна організація цієї діяльності має важливий вплив на ефективність адміністративно-судової діяльності органів Державної прикордонної служби України. Така організація включає оптимальний

розподіл обов'язків між компетентними працівниками прикордонної служби, рівень належної підготовки їхнього персоналу, відповідне адміністративне та технічне забезпечення цієї діяльності, контроль та оцінку його результати.

Адміністративно-правова діяльність органів Державної прикордонної служби України базується на надійній правовій основі, яка є юридичним гарантом захисту прав та законних інтересів громадян на державному кордоні.

Правоохоронні заходи спрямовані на зміцнення державного кордону України від незаконного перетину громадян сусідніх країн і потенційних нелегальних мігрантів та контрабанди товарів, зменшення адміністративних правопорушень та злочинів на державному кордоні, дотримання режимних заходів у пунктах прикордонних пропуску, під час прикордонного контролю.

Адміністративно-правова діяльність Державної прикордонної служби є окремою, відносно самостійною, законодавчо необхідною, державною владною діяльністю, яка регулюється адміністративним законодавством і стосується:

- розгляду та вирішення справ, за які вони несуть відповідальність за вичнення адміністративних правопорушень;
- забезпечення належного правопорядку та необхідної безпеки режиму на кордоні та в державі, а також здійснення інших адміністративних повноважень із захисним характером відповідно до чинного законодавства.

Сьогодні основні завдання Державної прикордонної служби України визначені Законом України «Про Державну прикордонну службу України».

Умовно, ці завдання можна поділити на:

- а) охоронні;

- б) контролюючі;
- в) завдання щодо взаємодії;
- г) превентивні;
- д) інформаційні.

Окрему увагу слід звернути на ті повноваження ДПС, які безпосередньо спрямовані на забезпечення прикордонної безпеки держави, як ключового елементу забезпечення національної безпеки. Серед них:

- припинення будь-яких спроб незаконної зміни проходження лінії державного кордону України;
- припинення у взаємодії з відповідними правоохоронними органами збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні України;
- здійснення прикордонного контролю і пропуску в установленому порядку осіб, транспортних засобів, вантажів в разі наявності належно оформлених документів після проходження ними митного та інших видів контролю;
- контроль за дотриманням прикордонного режиму;
- встановлення режимних правил у контрольних пунктах в'їзду – виїзду;
- участь у взаємодії із Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями у відбитті вторгнення або нападу на територію України збройних сил іншої держави або групи держав тощо.

Окрім того, законом закріплено достатньо широкий перелік прав ДПС, реалізація яких дозволить забезпечити надійну охорону державного кордону та взагалі сприяти підвищенню рівня національної безпеки. Так, статтею 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» безпосередньо визначено, що

Державна прикордонна служба з метою забезпечення національної безпеки України має право здійснювати контрольований (під оперативним контролем) пропуск через державний кордон України осіб у пунктах пропуску або поза ними, перевіряти в осіб, які прямують через державний кордон України, документи на право в'їзду в Україну або виїзду з України, здійснювати адміністративне затримання осіб, які незаконно перетнули державний кордон України, здійснювати особистий огляд затриманих, а також проводити в установленому порядку огляд українських та іноземних невійськових суден, що допустили порушення законодавства під час плавання і перебування в територіальному морі, внутрішніх водах, а також під час стоянки суден у портах України, а також здійснювати розвідувальні, контррозвідувальні та оперативно розшукові заходи згідно із законами України.

Серед напрямів подальшого розвитку Державної прикордонної служби слід визначити наступні:

- вдосконалення правового механізму діяльності Державної прикордонної служби повинно відбуватися в межах загальнодержавної політики в сфері реформування різноманітних сфер суспільного життя України;
- враховувати євроінтеграційні процеси при реформуванні Державної прикордонної служби;
- розширення повноважень Державної прикордонної служби, зокрема в галузі адміністративної і правозастосовної діяльності;
- вдосконалення нормативно-правового регулювання оперативної діяльності прикордонників;
- вдосконалення законодавства в сфері охорони морських кордонів;
- посилення заходів безпеки на межі з тимчасово обкопуваними

АРК та частинами Донецької і Луганської області;

- вдосконалення матеріально-технічної бази забезпечення діяльності Державної прикордонної служби, в.ч. щодо можливості адекватного реагування на нові військові загрози з боку сусідніх держав;
- створення сучасних інтегрованих систем охорони державного кордону;
- боротьба з корупційними проявами в діяльності Державної прикордонної служби та профілактика корупції;
- вдосконалення децентралізованого механізму управління кадрами Державної прикордонної служби на основі новітніх досягнень менеджменту;
- ротація кадрів Державної прикордонної служби не повинна містити ознаки «механічної ротації», а повинна ґрунтуватися на принципах ініціативності та відповідальності посадової особи;
- вдосконалення інженерного облаштування державного кордону;
- вдосконалення цілісної фінансової політики в сфері охорони державного кордону України (наприклад, забезпечення пільгового та іпотечного кредитування придбання прикордонниками житла);
- формування відповідної системи патріотичного виховання особового складу Державної прикордонної служби тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості ВРУ*. 1996. № 30. 1
2. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3.04.2003 року. *Урядовий кур'єр*. 2003. № 83. 2
3. Про державний кордон України: Закон України від 4.11.1991 року № 1777-ХІІ. *Відомості ВРУ*. 1992. № 2. С. 5; 1997. № 37. С. 167.
4. Кодекс України про адміністративне правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
5. Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ *Відомості ВРУ*. 1994 № 11. Стаття 50.
6. Про адміністративно-юрисдикційну діяльність органів охорони державного кордону України: Наказ Голови Державного комітету у справах охорони державного кордону України № 530 від 21 листопада 1999 року Правова бібліотека «Інфодиск», 2005. 1 електрон. Опт. Диск (CD-ROM) : кольор.; 12 см. («Законодавство України» № 4, 2005). Систем. Вимоги URL: Pentium-226; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP.
7. Статут Прикордонних військ з охорони державного кордону України. Частина II. Прикордонна застава. (проект): Затверджений наказом Голови Державного комітету у справах охорони державного кордону України № 496 від 15 вересня 2000 року. Хмельницький: Вид. НАПВУ, 2000. 80 с.

8. «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів Закон України» // Відомості ВРУ – 1994 – № 11. – Стаття 50.

9. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 року № 2135-XII. *Відомості ВРУ*. 1992. № 22. Ст. 303.

10. Про перехід у юрисдикцію Української РСР державних підприємств і організацій союзного підпорядкування, розташованих на території республіки: Постанова Верховної Ради Української РСР від 06.06.1991 року. *Відомості ВРУ*. 1991 № 27. ст. 318.

11. Положення про порядок переходу в юрисдикцію Української РСР державних підприємств і організацій союзного підпорядкування, розташованих на території республіки: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 03.07.1991 року. URL: <http://www.kmu.gov.ua>

12. Про виключну морську (економічну) зону України: Закон України від 16.05.1995 року № 162/95-ВР *Відомості ВРУ*. 1995. № 21. ст. 152.

13. Кузьменко О.В. Теоретичні засади адміністративного процесу: [монографія]. К.: Атака, 2007. С. 47-52.

14. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.]. Харків: Право, 2000. 240 с.

15. Юридичний словник / [авт. – уклад. Бутко І.П., Грищук Р.І.]. [2-е вид. доп.]. К.: Голов. ред. УРЕ, 1983 р. С.870.

16. Русский словарь / [авт. – упоряд. Латинко М.]. [2-е изд.]. М.: ГИС, 1961. 763 с.

17. Салищева Н.Г. Административный процесс в СССР. М.: Юрид. литература, 1964. 158 с.

18. Петерский И.С. Всеобщая история государства и права: учебник. [для студ. высш. учеб. зав.] Древний мир. [Вып.2. Древний мир]. М.: Юрид. изд., 1945. 216 с.

19. Юридический энциклопедический словарь. М.: Сов. энциклопедия, 1984. 415 с.

20. Педько Ю.В. Адміністративна юстиція та адміністративна юрисдикція: деякі теоретичні та практичні питання співвідношення. *Право України*. 2001. № 10. С. 72-75.

21. Шергин А.П. Административная юрисдикция: [монографія]. М.: Юрид. литература, 1979. 144 с.

22. Шергин А.П. Административно-юрисдикционная деятельность органов внутренних дел и пути повышения ее эффективности. М.: ВНИИ МВД СССР, 1997. 156 с.

23. Словарь иностранных слов. [15-е изд., исправ.]. М.: Русский язык, 1988. 608 с.

24. Юридические термины. URL: www.info.resourcecorp.net

25. Ведель Ж. Административное право Франции. / Ведель Ж.; пер. с фран. Энтина Л.М. под ред. Крутоголова М.А. М.: Прогресс, 1973. 512 с.

26. Никеров Г.И. Административно-процессуальное право США. *Государство и право*. 1997. № 12. С. 96-103.

27. Хаманева Н.Ю. Защита прав граждан в сфере исполнительной власти. М.: Ин-т государства и права РАН., 1997. 214 с.

28. Авер'янов В.Б. Питання адміністративної реформи у змісті Загальної концепції державно-правової реформи. *Державно-правова реформа в Україні*. Матеріали науково-практичної

конференції. К., 1997. С.193-195.

29. Сковронік В.М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність суду: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2002 – 50 с.

30. Кузьменко О.В. Адміністративна юстиція в Україні: навч. посіб. К.: Атака, 2007. С. 47–52.

31. Анохіна Л.С. Суб'єкти адміністративної юрисдикції в Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2001. 19 с.

32. Пилипенко А. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів виконавчої влади: питання теорії. *Право України*. 2004. № 2 С. 26-

33. Адміністративне право.: [Підручник. Загальна частина]. / Попович С. К.: Вид-во „Прогрес”, 1968.

34. Словарь иностранных слов. М.: Рус. яз., 1989. 623 с.

35. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Около 53.000 слов. / Ожегов С.И. – М., «Сов. энциклопедия»/ [Изд. 8-е. стереотип.], 1970. 890 с.

36. Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках. [Редактор-координатор – академик РАН Г. Осипов В.]. М.: Издательская группа ИНФРА М НОРМА, 1998. 397с.

37. R.K. Merton. Social theory and social structure, Glencoe (III), 1957; P.33–34.

38. Розенберг Д.М. Бизнес и менеджмент. Терминологический словарь. М.: ИНФРА М, 1997. 367 с.

39. Люблін В.Д. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів державного пожежного нагляду: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2004 229 с.

40. Суботін В.О. Вимоги Закону України «Про Державну прикордонну службу України» щодо основних завдань і повноважень Державної прикордонної служби України. *Науковий вісник Державної прикордонної служби України*. 2004. № 3. с.22-26.

41. Лаврінчук І. Обставини встановлення правового статусу державного службовця. *Право України*. 1999. № 9. Ст. 99.

42. Осадчий В. Правоохоронні органи як суб'єкти кримінально-правового захисту. *Право України*. 1997. № 11. С. 71.

43. Судебные и правоохранительные органы Украины: [учебник]. / Под ред. проф. А. М. Бандурки. Харьков, 1999. С. 7.

44. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства Закон України від 4 лютого 1994 року. *Нормативно-правові акти з питань дізнання та провадження у справах про адміністративні правопорушення в органах Державної прикордонної служби України*. Хмельницький: Видавництво Національної академії ДПСУ, 2004. с. 135-140.

45. Юридический энциклопедический словарь / под. ред. А.Я. Сухарев; [2-е изд]. М.: Советская энциклопедия. 1987. 527 с.

46. Ушаков Н.А. Международное право: основные термины и понятия: [Учебное пособие]. М.: ИГП РАН. 1996. 234 с.

47. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. [2-е видання]. К.: Тандем. 1996. 240 с.

48. Шафир М.А. Административно-территориальное устройство Советского государства. М.: 1983. 120 с.

49. Лазарев Б.М. Управленческие процедуры / Лазарев Б.М., Муксинов И.Ш., Ноздрачев А.Ф. и др. М.: Наука, 1988. 271 с.

50. Боєчко В. Кордони України: історична ретроспектива та

сучасний стан. / Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. К.: Основи, 1994. 168 с.

51. Дністрянський М.С. Кордони України. Львів: Світ, 1992. 125 с.

52. Енциклопедія українознавства. К.: Глобус, 1993. Т.1. 400 с.

53. Крип'якович І. Історія українського війська (від княжих час до 20-х років XX ст.) / І. Крип'якович, Б. Гнатович, З. Стефанів, та ін.; упорядник Якимович Б.З. [4-е вид., змін і доп.]. Львів: Світ, 1992. 712 с.

54. Антонович В. Змиевы валы в пределах киевской земли. *Киевская старина*: Ежемесячный исторический журнал. 1984. Март. Т. VIII. С. 355–370.

55. Історія України: У 2 т. Т.1. До середини XVII ст. / Полонська-Василенко Н. К.: Либідь, 1992. 640 с.

56. Грушевський М.С. Історія України–Руси: В 11 т., 12 кн. / [Редкол.: П.С. Сохань та ін.]. К.: Наукова Думка, 1991. т. 1.

57. Літопис руський / Пер. з давньорус. Махновця Л.Є. [відп. ред. Мишанич О.В.]. К.: Дніпро, 1989. 591 с.

58. Боярський В.И. На стороже Руси стоятъ. М.: 1992. 168.

59. Мифологический словарь. / [Гл. ред. Мелетинский Е.М.]. М.: Сов. энциклопедия, 1991. 736 с.

60. Іванченко І.Г. Охорона кордонів України у складі Російської імперії. *Прикордонні війська України: історія і сучасність*. Хмельницький: Видавництво Академії Прикордонних військ України, 1997. 292с.

61. Кабачинський М.І. Історія кордонів та Прикордонних

військ України: [монографія]. Хмельницький: Видавництво Хмельницької міської друкарні, 2000. 216 с.

62. Декреты советской власти. М. Т.2. 1959.

63. Бура А.І. Особливості становлення і охорони кордону України в умовах Радянської влади 1921-1941 рр. *Прикордонні війська України: Історія та сучасність* Хмельницький: Видавництво Академії Прикордонних військ України, 1997. 292 с.

64. Будєжук В. На страже границ отечества. Краткий очерк пограничных войск России. *Пограничник*. 1997. №7 С. 58–64

65. Кашлев Ю. На страже границ отечества. Краткий очерк истории пограничных войск России (1953-1964). *Пограничник*. 1997. № 7. С. 41–47.

66. Положение об охране государственной границе СССР, утвержденное Указом Президиума Верховного Совета СССР от 5 августа 1960 года. / *Правова бібліотека «Інфодиск»*, 2005. 1 електрон. Опт. Диск (CD-ROM): кольор.; 12 см. («Законодательство України» № 4, 2005). Систем. вимоги: Pentium-226; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP.

67. О государственной границе СССР: Закон СССР / *Правова бібліотека «Інфодиск»*, 2005. – 1 електрон. Опт. Диск (CD-ROM): кольор.; 12 см. – («Законодательство України» № 4, 2005). Систем. вимоги: Pentium-226; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP.

68. Про підпорядкування Україні Прикордонних військ, що дислокуються на її території Указ Президії ВРУ РСР від 30 серпня 1991 року: *Відомості ВРУ*. 1991. № 44. С. 591.

69. Про правонаступництво: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 46. С. 617.

70. Про військові формування: Постанова ВРУ від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. С. 506.

71. Король М.О. Конституційно-правовий статус Прикордонних військ України: дис. канд. юрид. наук: 20.02.03. Хмельницький. 1999 . 62 с

72. Про державний захист працівників судів та правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>

73. Окремий корпус кордонної охорони Української Народної Республіки. Офіційна служба Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/Okremiy-korpus-kordonnoi-ohoroni-Ukrainskoi-Narodnoi-Respubliki/>